

PEYAMİ SAFA VE KORPORATİZM

Bilal KAS*

Geliş Tarihi: 17.03.2021

Kabul Tarihi: 17.04.2021

Atıf Bilgisi: Hars Akademi
Uluslararası Hakemli Kültür-
Sanat-Mimarlık Dergisi

Sayı: Özel Sayı

Sayfa: 148-166

Yıl: 2021

Dönem: Temmuz

Özet

Yaşamının neredeyse tamamını yirminci yüzyılda geçiren Peyami Safa, Batı menşeli modernleşmeyle kurtulma çareleri arayan ve arayışları sürecinde neredeyse her alanda ikilik'ler içinde kalan bir neslin mensubudur. Babasız geçen çocukluğun ve hayata erken atılmanın zorlukları yanında; kendini yetiştirme gayretleri, Osmanlı'nın savaş ve bozgunla geçen yıllarını Peyami Safa için daha da çetinleştirmiştir. Kendi kendini yetiştirirken birçok iç hesaplaşma yaşayan yazar, milleti için düşünen ve kurtuluş reçeteleri hazırlayan bir fikir adamı olmayı hiç bırakmamıştır. Türkiye'nin Batılı ve modern çerçevede ilerleyen atılımlarını yakından takip eden Peyami Safa, zamanla kendi içinde geliştirdiği ve yirminci yüzyılda birçok ülkeyle birlikte Türkiye'yi de etkileyen bir düşünce olan korporatizmin savunucusu olmuştur. Peyami Safa, Türkiye'de özellikle devletçiliğin gündeme geldiği yıllarda korporatizmi, Türk milliyetçiliğini koruyan bir düşünce sistemi olarak sonuna kadar savunmuştur. Bu çalışmayla; Peyami Safa'nın yazılarında daha fazla üzerinde durduğu ancak *Matmazel Noralya'nın Koltuğu*, *Yalnızız* romanlarında da kendisini gösteren korporatist düşüncenin ve onun düşünce dünyasının hatta milliyetçiliğinin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Korporatizm, Matmazel Noralya'nın Koltuğu, Peyami Safa, Yalnızız.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, bilal.kas@hbv.edu.tr / ORDİD: 0000-0003-1355-5681.

PEYAMİ SAFA AND CORPORATISM

Bilal KAS*

First Received: 17.03.2021

Accepted: 17.04.2021

Citation: Hars Akademi
International Refereed Journal of
Culture-Art-Architecture

Issue: Special Issue

Pages: 148-166

Year: 2021

Session: July

Abstract

Peyami Safa, who spent almost all of his life in the twentieth century, is a member of a generation that seeks relief through modernization of Western origin and who is in dichotomy in almost every field during their search. Besides the difficulties of a fatherless childhood and an early start in life; self-improvement efforts made the difficult years passing with battles and defeats for the Ottoman even more difficult for Peyami Safa. The writer, who faced many internal reckoning while growing himself, never stopped being a thinker who thought for his nation and prepared salvation recipes. New breakthrough in advancing Turkey's Western and modern frame following closely Peyami Safa, once it has developed itself, and in the twentieth century has been the idea that corporatism activists also affecting many countries with Turkey. Peyami Safa, especially in the years when the agenda's statist corporatism in Turkey, has defended to the end as a thought system that protects the Turkish nationalism. With this study; it was aimed to understand better the corporatist thought, which Peyami Safa emphasized more in his writings, but also manifested itself in *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, *Yalnızız* novels and his world of thought and even nationalism.

Keywords: Corporatism, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, Peyami Safa, *Yalnızız*.

* PhD Student, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature Graduate Education Institute, Ankara, bilal.kas@hbv.edu.tr / ORCID: 0000-0003-1355-5681.

Giriş

Toprak kaybeden, askerî alanda başarısızlıklarının arttığına farkında olan Osmanlı İmparatorluğu, mağrur duruşundan zamanla vazgeçerek yüzünü Batı'ya çevirir. Karlofça Antlaşması ya da Lale Devri veya Tanzimat Fermanı'nın ilanı gibi Osmanlı tarihinde önemli yerler işgal eden bu nirengi noktalarından itibaren belli şekillerde Batı kültürüyle münasebetler oluşturulur. Rönesans'tan başlayarak bir yandan aydınlanmanın yollarından geçerek şekillenen Batı kültürü, diğer yandan yeni keşiflerin ışığında zamanla merkantilist yapısından sıyrılarak buharlı makinelerden, sanayi kapitalizmine doğru evrilen bir yolda yürüyerek, ciddi bir dönüşümün ürününe toplamaya başlamıştır. İktisadi temellerle yoğrulmuş, sanattan bilime birçok alanda ilerlemeler kat etmiş olan Batı dünyasını örnek almak isteyen Osmanlı Devleti'nin yönetim kadrosu ve aydını, nasıl tepeden inme seçkin bir tanzim, ıslah yolunu seçerek kısa, kestirme bir yoldan Batı'yı yakalama peşine düşerek iradesi dışında hata etmişse, Batı'nın birkaç asır süren dönüşümünden de habersiz davranarak eskiyle yeninin birlikte karşı karşıya ya da kol kola gezdiği bir yol inşa etmekle bir başka yanlışı istemeyerek oluşturmuştur. Mustafa Reşit Paşa'dan Yeni Osmanlılara ve daha sonrasında 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanına kadar, Batılılaşmanın tanımı ve yorumları da değişik şekiller almıştır. Batının her şeyiyle örnek alınmasını isteyen aydınlar kadar çalışma ve bilim üzerinde sınırlı kalmak şartıyla çeşitli alışverişlerin sürdürülmesinin daha doğru olacağını savunan kişiler de eski-yeni, modern-geleneksel zıtlıklarında biçimlenmiş devletin kurumlarında yaşamayı sürdürürler.

Birçok neslin karşı karşıya kaldığı zıtlıkların, çelişkilerin ve tereddütlerin toplamında, bir de babasız kalan ve kendi kendini yetiştirmek zorunluluğu içinde hapsolan Peyami Safa, küçük yaşlarda baba dostlarının da içinde bulunduğu Babîâlî'ye adım atar. Özellikle gazete ve dergilerde Osmanlı'ya kurtuluş reçeteleri sunan birçok yazar, sanatçı ve aydınla birlikte Peyami Safa da yıkılması muhtemel devleti izlemeye başlar. Gözlemlerine tereddütlerin de bolca katılacağı genç yazar, pozitivist Batıcı mantığına ek, kültürü bütün olarak gören tavrıyla ileride anlamlanacak milliyetçi anlayışının temellerini atar. Ziya Gökalp'in Türk milliyetçiliğine şekil veren düşüncelerinde meslekitemsil, solidarizm, tesanüt gibi isimlerle adı geçen korporatizm, Osmanlı'yı kurtarmanın yollarından biri olarak Millî İktisat düşüncesi içinde yirminci yüzyılda sıklıkla dile getirilir. Peyami Safa, Batı medeniyetinin yarattığı imkânlarla bir yere varılacağından emindir. Ancak Osmanlı kültürü, tarih, Türk kültürü ve bunların karşısında yer alan ve iki yüzyıldır yüceleştirilen Batılılaşma fikrinde, bir senteze ihtiyaç olduğunun da farkındadır.

Zamanla milliyetçilik fikri kökleşen Peyami Safa, Nâzım Hikmet'le arkadaşlığını da onun artık komünizm fikrinden hiç dönemeyeceğinden emin olduğunda sonlandırırken, ahlak, gelenek, modernlik gibi fikirlerini besleyen belli konularda milliyetçi ama Batılı bir sentez oluşturma gayreti sonuç vermeye başlar. Burada, milliyetçilik fikrinin derinleşmesinde, şekillenmesinde bir hayli yer tutan korporatizmin önemi büyüktür. Birçok yazısında Türkiye'nin zengin- fakir gibi basit sınıflar hariç işçi-sermaye çelişkisi üzerinde gelişen bir yapıya henüz ulaşmadığından- çünkü Türkiye'de sanayileşme henüz yaygın değildir- korporatizmle yönetilmesi gerektiğinin altını çizer. Marksizm'i tehlike olarak gören, bu tehlikenin millet kavramını olumsuz etkileyeceğini düşünen Peyami Safa, kapitalizmin bir uzantısı ve sömürücü sisteme yardımcı gördüğü liberalizme de eleştiriler getirerek, sınıfsız bir millettten yana tavır koyar; planlı, teşkilatlı bir devlet yapısının Türkiye'yi koruyacağına inanır.

Korporatizm ve Osmanlı'dan Türkiye'ye Korporatizmin Yansımaları

Buharlı makinelerin icadıyla gelişen ulaşım imkânlarındaki kolaylaşma, hammaddelere gidişte ve onları getirmedeki rahatlama, sanayi devriminin gerçekleşmesi ve Fransız İhtilali'nin de etkisiyle değişen yaşam şartları, klasik cemaat yapısındaki dönüşümleri gerekli kılmıştır. Sanayi kapitalizmi, liberalizmin doğumu, sanayileşme-kentleşme diyalektiğiyle üretim- tüketim ilişkilerini değiştirirken, tüm sosyal yapının muhafazakâr- cemaatçi ve kontrolcü düzleminden de çıkışına neden olur. Marksizm'in emek-sermaye dağılımına işçi sınıfı merkezinden yorumlar sunması ve millet kavramı yerine sınıfsal tanımlamalar getirmesi; muhafazakâr düşünceleri eski cemaat yapısına dönüş için düşündürmeye götürür (Kansu 2009: 253- 254). Ne liberalizmin ferdi tüketmeye meyleden ne de Marksizm'in işçi sınıfını güçlendiren görüşü eski yapıyı koruyabilir, düşüncesinden hareketle üçüncü bir seçenek olarak yorumlanan korporatizm, başta Almanya ve İtalya olmak üzere Avrupa ülkelerinde farklı seviyelerde etkili olmuştur.

Korporatizm, toplumsal bir aradalığın; ferdin kendini öne çıkarmadan, sadece milletin çıkarlarını benimseyerek organizmacı, bütünsel bir anlayışla meydana gelmesinin sağlandığı, ferdin ulusu için fedakâr olmasının beklendiği bir sistem olarak tanımlanabilir (Öztan 2016: 523). Kapitalizmin genel manada ferdin varlığıyla, tüketim ve üretim ilişkilerindeki konumuyla şekillendiği düşünüldüğünde, korporatizmin ferdin varlığını ortadan kaldırmakla ilerleyebildiği söylenebilir.

Yirminci yüzyılda etkin bir yayılım gösteren korporatizm, Almanya, Fransa gibi ülkelerde I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında, antiliberalist ve antisosyalist yaklaşımıyla

güçlenmiştir (Kansu 2009: 254). İtalya ve Almanya örneklerinde korporatizm, faşizmle ilişkili olarak şiddet içeren, tek bir ırkın üstünlüğünü savunan bir tavrı içerir. Ziya Gökalp ve Peyami Safa gibi düşünürlerin korporatist anlayışıysa, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki halkçı, tüm insanları kucaklayıcı, birleştirici, sınıf savaşlarına imkân vermeyecek milliyetçi unsurları barındıran bir anlayışla örtüşür. Ziya Gökalp'in korporatizm telakkisinin kökeninde Fransa'daki solidarist korporatizm düşüncesi vardır ki, bu fikir İtalya ve Almanya'nın faşist korporatist anlayışından şiddete, ırkçılığa kayması yönünden farklı ancak milliyetçiliği ve sınıfsız bir toplumu yaratma idealine sahip oluşuyla benzer özellikler barındırmaktadır. Osmanlı'da ve Türkiye'de uzun yıllar gündemde kalan korporatizm, Osmanlı'nın son yıllarına kadar uzanır.

Batı ülkelerindeki liberalizm ve Marksizm'in uzantısı fikirlere karşı çıkış ve korporatizm ilkeleri, her ne kadar sanayileşme sürecini tamamlayamamış bir ülke olsa da Osmanlı aydınları tarafından da izlenir olmuştur. Özellikle Batılı devletlerin Osmanlı'ya sürekli müdahaleleri, Osmanlı'nın açık pazar ekonomisi ve yarı sömürgeleşme tehlikesiyle karşı karşıya kalışı, korumacı, millî bir iktisat anlayışını İttihat ve Terakki döneminde vazgeçilmez kılacaktır.

Fransız ekonomist Paul Cauwes'in ve Alman iktisatçı Friedrich List'in korumacı düşünceleri ve Emile Durkheim'in dayanışmacı-korporatist fikirleri özellikle Ziya Gökalp'i derinden etkiler (Parla, 2020: 80). Ziya Gökalp, milleti bütün bir organizma olarak düşünür ve ulusu ortak millî çıkarlar paydasında buluşmayı hedefleyecek çeşitli meslek örgütlerine ayırır, böylelikle millet, sınıflara ayrılarak bölünme, çatışma tehlikesinden, vatan için çalışan meslek grupları sayesinde kurtulacaktır. Ziya Gökalp'in yeni kurulacak devleti birçok noktalarda etkilediği ve Atatürk'ün Ziya Gökalp'i "*fikirlerimin babası*" olarak yüceleştirdiği bilinmektedir.

Korporatizm, ilk meclisin toplandığı sıralarda, daha sonra İzmir İktisat Kongresi'nde dile getirilir. Anayasal olarak tümenden bir korporatist düzene geçilmese de milleti meslek örgütleriyle bütünleştirmeye çalışan, yönetim düzleminde kontrolcü, korumacı ve otoriter bir düzeni kurma hamleleri bu fikrin yansımaları olarak düşünülmüştür. Ekonomiyi üst bir devlet gücünün yönetebileceğini gösteren ve özel teşebbüsün kontrolünü de sağlayan Âli İktisat Meclisi (1927) de korporatist mantığı çağrıştıran bir kurum olarak değerlendirilir.

1929 yılında dünyayı etkisi altına alan ve Büyük Buhran olarak bilinen ekonomik bunalım, Türkiye'yi de etkiler. Milleti oluşturan fertlerin vatan için her türlü fedakârlığa göğüs germesi ve birlik olması beklenir. Millet, yerli malları kullanmaya teşvik edilirken Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti (1929) kurulur (İlkin ve Tekeli 2009: 92). Otuzlu yıllarda

iktisadi devletçiliğe geçiş de korporatizmin siyasal yapıya yansımalarındandır (Özta 2016: 538).

Peyami Safa'nın bir aydın, yazar ve düşünür olarak yaşadığı yirminci yüzyıl, içine iki büyük savaş sığdırır. Bu savaşlarla birlikte liberalizm, komünizm, sosyalizm, faşizm gibi birçok sistemi savunan aydın ve yönetici de ülkeyi kalkındırma çareleri arar. Milletine geçmişten getirdiği tüm kültürel birikimiyle bağlı olan, Batı'nın birikiminin de farkında bir tavır taşıyan Peyami Safa, korporatizmi Türkiye için bir kalkınma reçetesi olarak görür. Dünyada korporatizm; İtalya, Almanya ve İspanya örneklerinde farklılıkları ortadan kaldırmak, toplumu denetlemek gibi aşırı uygulamalarla anılmış, Fransa örneğindeyse fert ve devlet arasında bir tür tampon vazifesi görmek gibi bir düşünceyi taşımıştır. Her iki örnekte de milliyetçilik-farklı ölçülerde de olsa- korporatizmin içinde yer almıştır.

Türkiye'de, Peyami Safa, Ziya Gökalp'in de dillendirdiği, benimsediği korporatizmi milliyetçi ve sağ dünya görüşle; liberalizme, sosyalizm ve komünizme seçenek olarak savunmuştur.

Peyami Safa'nın Korporatizme Yönelen Milliyetçi Düşünce Dünyasının Oluşumu

Peyami Safa, kendi kendini yetiştirme gayretleri içinde bir çocukluk ve gençlik dönemi sürerken, bir yandan da üst üste ağır kayıpların verildiği savaşlarla yıkılan devletten, maziyle bağlarını koparmaya kararlı Batılı bir devlete geçişin yarattığı tüm tereddütleri sanatkâr ruhunda hissedilen bir yazar ve düşünürüne dönüşür. Yaşadıklarıyla zenginleştikçe sağlam bir karakter de kazanacak olan milliyetçi fikir dünyasının izleri, 1930 yılına kadar yayımlanmış romanlarının bir kısmında da izlenebilir. Bu izi doğru yorumlamak suretiyle Peyami Safa'nın neden korporatizm gibi otoriter bir düşünce sistemini savunduğunu da daha doğru anlamak mümkündür. Peyami Safa, Birinci Dünya Savaşı'nın ve Millî Mücadele'nin ezici gerçekleriyle karşı karşıya kalan roman kahramanlarını vatanın tarafında olan ve geleneğin sınırları içinde kalmaya çalışanlar ve vatan gerçeklerinden bihaber, yozlaşmış kahramanlar arasındaki çatışma düzleminde anlatır. Kendisi de bizzat savaşın ülkeyi saran acımasızlıklarına şahittir ve devletin kurtulmasına dair millî bir sistemle kalkınılacağını içeren fikirlerinin nüvelendiği bir dönemi yaşamaktadır. Doğu-Batı kültür çatışması kaynaklı zıtlıklar ve değer kayıpları üzerinden yorumlanan bu ilk dönem kimi romanlarında genel manada, vatan mücadelesi ve ileriki dönemlerde gelişecek olan milliyetçilik fikri yer almaktadır. *Sözde Kızlar*'da Mebrure'nin Yunan işgalinden kaçışının dikkate alınmasıyla esere genel bir değerlendirme yapıldığında, Behiç ve çevresindekilerin Anadolu'daki savaşla ilgilerinin olmayışıyla Mebrure'nin yanında yer alan Fahri'nin yarattığı zıtlık, Peyami

Safa'nın ileride netlik kazanacak olan millî hassasiyetini gösterir niteliktedir. *Süngülerin Gölgesinde*'de savaşın insanlar üzerindeki etkileri, *Mahşer*'de dozu artırılarak verilir. *Mahşer* başlıklı romanda, Birinci Dünya Savaşı'nın Türklere mahşer gününü hatırlatan hâlleri, Çanakkale gazisi Nihat'ın sokaklarda kalışıyla resmedilir. *Bir Akşamdı*'da Kâmil'in kendini Romalı komutanlara benzeten yozlaşmış karakterinden Kurtuluş Savaşı'na katılarak temizleneceği yorumuna açık kapılar bırakan anlatımında, bohem yaşamdan millî seciyeyle arınmanın mümkünlüğünün düşündürüldüğü “*milliyetçi bir yaklaşım*” (Ayvazoğlu 2017: 91) çıkarılabilir.

Peyami Safa ve neslinin bir kısmı; bağlı buldukları, içine doğdukları, kültürüyle yoğruldukları Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına şahit olmuşlar, kıyasıya eleştirdikleri bir devletten Batı'nın imkânlarıyla donanmaya niyetli yeni devlete geçişi yaşamışlar ve bunların yarattığı bunalımdan, “*koyu bir bohem hayatına dalarak bir başka türden kaçışı*” (Ayvazoğlu 2017: 108) düşünmüşlerdir. Bu bohem hayat tarzına rağmen, Safa'nın ilk romanı *Sözde Kızlar*'dan, ruhu ve kafasındaki tereddütlerden arınmaya başladığı *Bir Tereddüdün Romanı*'na kadarki süre içindeki eserlerinde güçlü olmasa da milliyetçi düşüncesi kendini göstermektedir. 1933 yılında yayımlanan *Bir Tereddüdün Romanı*'yla birlikte, belli bir kesinlik kazanmaya başlayan düşüncelerinin önündeki engelden, tereddütlerinden sıyrılmaya başlar. Bir tür dönem eleştirisini de içeren romanda “*kökleri yurdunun toprağından kopmuş, sadece millî duygularını kaybetmiş*” (Safa 2017a: 170) köksüzlerin yollarını bulacağıнын sinyallerini verir. Safa'nın Nâzım Hikmet'le olan yakınlıkları bu romanın yayımlandığı yıllarda da devam etmektedir ve şairle kurduğu arkadaşlık onun ileride anti-komünist tavrını yorumlamada önemli bir yer tutacaktır. Bu ilişkiyi bir süre daha sürdürse de 13 Temmuz 1929 yılında *Hareket* gazetesinde Bolşevik olmadığını açıkça dile getirmiştir. Bu yazıyı kendisine Bolşevik olduğu iddiasının yöneltilmesi üzerine kaleme alır ve durumu tek perdelik bir vodvile benzeterek küçümser (Safa 1929: 2).

Peyami Safa, Nâzım Hikmet'le kurduğu yakınlık nedeniyle Bolşevik olmakla suçlanmış ve Bolşevik olmadığını kanıtlama çabasına girmiştir. Safa'nın millî hassasiyetleri içinde taşıyan bir duruşu vardır ancak ruhunda ve kafasında taşıdığı tereddütleri belli bir düzene sokamamıştır. Peyami Safa, maziyle ne tür bir hesaplaşma yaşayacağını bilemeden yeni kurulan devletin saflarında kendine bir yer açma gayretini taşır. Cumhuriyet ilan edilmeden, Ziya Gökalp'in sentezlemeye çalıştığı düşünceler içerisinde yer alan Türkçülük, savaştan galibiyetle çıkarak genç Türkiye'nin hareket noktası olur. Hatta Kemalizm olarak ifade edilen (Tör 1980: 28) yeni devletin siyasal yapısı içinde Türkçülükle Batıcılığı birlikte

barındırır (İrem 2011: 29). Kemalizm'in erken dönemde, devrin aydınları tarafından alımlanışını ve siyasal şartları yüzeysel olarak resmetmek, Peyami Safa'nın korporatizmi savunma nedenlerini de anlamlı kılacaktır.

Dünyada genel olarak, yirminci yüzyılın başlarında çeşitli kurtuluş reçeteleri içeren görüşlerden biri 1917 Ekim Devrimi'yle taçlanan sosyalizmken, diğeri tüm Batı ülkelerini dolaşan liberalizmdir. Bu iki görüş hiçbir zaman Peyami Safa'yı etkisi altına almaz. Ahmet Ağaoğlu'nun çevresine yaklaştığı ve Ağaoğlu'ndan etkilendiği söylenebilir. Ancak yeni devlette, İslamcı ve sosyalist görüş sahiplerinin 1925 Tahrir-i Sükûn Kanunuyla sindirildiği kabul edilirse, iki farklı düşüncüyü barındıran liberalist ve korumacı siyasetin varlığından bahsedilebilir. Bu anlayışta dönem aydınları yekpare Kemalist olarak görülseler de Kemalizm'i yorumlayışlarıyla birbirlerinden ayrılırlar. Bir başka ve çetrefil farklılıkta, inkılapları kadın, eğitim, laiklik noktalarından değerlendirilmesinde meydana gelir. Böylelikle “herkes Kemalist'tir” (İrem 1997: 60) sonucuna varılan bu dönem aydınları, yaratılacak yeni toplumun hangi dinamikleri taşıyacağı sorunu üzerinde mutabık kalamayarak inkılabı savunmaya çalışırlar.

1932 yılında yeni devlete iktisadi temelli rahatlama yöntemlerini göstermek üzere Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör ve Burhan Asaf Belge gibi dönemin tanınmış simalarının bir araya gelerek çıkardıkları *Kadro* dergisi, Kemalizm'in Rusya veya Marksist öykünmeler içeren yeni yorumudur. *Kadro*, devletçiliği geniş bir yelpazede değerlendirir (Oksaçan 2016: 138). Peyami Safa, Rusya ve sosyalizme dair ilhamları içeren *Kadroculardan* uzak durmakla kalmaz, onlarla savaşıyor. Hatta derginin yazar kadrosunu Türk faşistleri sıfatıyla nitelendirip, Kemalizm'le ilgilerinin olamayacağını ifade eder. Türkiye'nin komünizm ve faşizmle ilişkilendirilmesinin yanlışlıklarından bahseder (Safa 1933: 3). Artık Peyami Safa'nın hem iktisadi hem de kültürel anlamda milliyetçi söylemleri belli bir sistemin içinde yer almaya başlamıştır.

Köklerindeki milliyetçi tavrın ifade bulduğu “*Galatasaray Feodalizmi*” başlıklı yazısı Peyami Safa'nın Türkiye'de sınıfsal bir kaos istemediğini anlatan yazılarından ve korporatizmin çıkış yerinin de toplumda oluşabilecek sınıf temelli ayrışmaların önüne geçmesi olduğu düşünüldüğünde, Safa'nın korporatizm yolunda ilerlediği söylenebilir (Safa 1935a: 2). *Bir Tereddüdün Romani*'yle oturtmaya başladığı milliyetçilik fikrinin keskinleştiğini *Tan* gazetesi sayfalarına yansıyan Nâzım Hikmet'le olan münakaşalarından da izlemek mümkündür. “Sürü Adami” başlıklı yazısındaki “*fertlerden değil, şahıslardan mürekkep*” (Safa 1935b: 2) bir toplum, millet özlemi fikriyle, ileriki yıllarda netliğe kavuşacak “şahsiyet” kavramının oluşmaya başladığı görülür. Bu şahsiyet kavramı, millet

için kendini feda edecek korporatizm içindeki ferdin de tanımına giden yolun başındaki kaynaktır.

Türk inkılabı üzerinde kafa yormaya otuzlu yıllarda başlayan Peyami Safa, Türk inkılabının tanımını ve geçirdiği süreci *Türk İnkılabına Bakışlar* adıyla kitaplaştırır. Türk inkılabının sınırlarını, devletçilikle fertçilik arasında devlete yakın bir tavırla çizer (Safa 1937b: 3). Devletçiliği, Türk milliyetçiliğinin ve inkılabının koruyucusu olarak görür.

Yine aynı yıl kaleme aldığı bir başka yazısında, 1929 buhranından en az zararlı çıkan memleket olarak Türkiye'yi gösterirken, devletçiliği de över (Safa 1937c: 3). İktisadi ve milliyetçi unsurlar içeren bu devletçi anlayışın ardında İtalya ve Almanya'da görülen korporatist sistemlerle olan benzerlikler ise dikkat çekicidir. Türklüğü sol ve sosyalist tehlikelerde gördükçe ve kırklı yıllarda II. Dünya Savaşı'nın yaydığı sağ düşüncelerin de yansımalarıyla Peyami Safa'da otoriter, milliyetçi ve sınıfsız toplum görüşünü toparlayan korporatizm fikri şekil almaya başlar.

Peyami Safa'nın Korporatist, Sınıfsız Bir Millet Arayışı: Fert Yok, Cemiyet Var!

Kadro dergisinin sınıfsız bir toplum düzenini ve planlı bir iktisadi devletçiliği savunan düşünceleriyle, Peyami Safa'nın korporatist yaklaşımı benzerlikler taşır. Ancak Kemalizm'in ya da inkılapların savunucusu konumunda Yakup Kadri hariç diğer yazarların genelinde sosyalist bir mazinin yer alışı ve Rus planlı teşkilatına yer yer göndermelerde bulunan yazıların dergi içindeki varlığı, Peyami Safa'yı bu görüşün tam zıddında bir yere iter. Safa'nın genç Türkiye'nin siyasi yapısındaki yeri, milliyetçi-Batılı düşünce kapsamı içindedir.

Peyami Safa'nın *Türk İnkılabına Bakışlar*'la yaratmak istediği, muhafazakâr kanat içinde bir Kemalizm tanımlamasıdır. Bu kavrayış dâhilinde Peyami Safa, özellikle Kemalist milliyetçiliğin ve Türk kurtuluş mücadelesinin diğer ülkelerdeki ortaya çıkışlarına ve gelişimlerine asla benzemediğini vurgulayarak, onun “*kendi kendisi olmaktan men edebilecek her düşünceye, her harekete karşı millî bir mukavemet*” (Safa 2019a: 170) taşıdığını ifade eder. Artık, Safa'ya göre, komünizm, faşizm gibi ithal ve yabancı sistemlerin adlarıyla Kemalizm tanımlamasından kurtulmak mümkün olmuştur. Ancak ölümüne kadar karşısında duracağı ve varlığını bir şekilde hep hissedeceği komünizm tehlikesiyle savaşımaya devam edecektir. Milliyetçi bir aydın tavrıyla inkılapları ve düşünce sistemini yerli yerine oturtmaya çalışsa da Türkiye'deki siyasal algıda bulanıklık yaratan kavram kargaşalığı ve değişken siyasi güç dengeleri bunun gerçekleşmesini engellemiştir.

İnkılabı bakışını Batı kültürüne büyük bir hayranlık içeren ön kabullerle anlamlandırırken, *Büyük Avrupa Anketi* adlı gezi-röportaj türündeki eserinde beğenilerini gizleyemediği Batı'ya, gerçek bir seyahatte bulunur. Özellikle önyargılarla gittiği Almanya'ya ilişkin notları ülkedeki disiplin, düzen ve nezaket olumlamalarını taşımasıyla farklılık gösterir. Bu gezinin Almanya durağı için, 1940'lı yıllarda tam şekillenecek milliyetçi-korporatist fikrinin somut karşılaşması demek de mümkündür. Türkiye'de otuzlu yılların başlarında devlet desteğiyle yapılmaya çalışılan sanayileşme hareketine karşılık, Safa'nın satırlarında, Almanya'ya gıptayla bakan bir Türk vatandaşı gözlemlemek mümkündür. *“Endüstrinin vatanı olan bu memlekette büyük çarkların dönmelerini teşvik etmek için müstahsili zorla makine başına iten su'nî tedbirlere hiç lüzum yoktu. Her ev kendi bacasının fabrika bacaları sayesinde ve onlarla tüttüğünü biliyordu”* (Safa 1938b: 178). Peyami Safa, aynı satırların devamında Almanya'da karşılaştığı kitapçılardaki Alman diliyle basılmış kitap sayısındaki çoklukla, Türkiye'deki kitapçılardaki Türk dilindeki eserlerin Fransızca kitaplara nispeten azlığı kıyasında da milliyetçi yaklaşımını sürdürür.

“Orta Sınıfların Uyanışı” başlıklı makalesinde Avrupa seyahatinden dönmüş ve çoğu düşüncesinde belli netliklere kavuşmuş bir düşünce adamı vardır. Fransa'dan Almanya'ya kadar birçok Avrupa ülkesinde gördüğü, orta sınıfın hareketliliğidir. Batılı mütefekkirler gibi orta sınıfa çok anlam yüklemeyen Safa, *“sınıf vehimlerini aşan bir insanlığın realitesine yaklaşıldığına”* (Safa 1937a: 3) inanmaktadır.

Dünyanın büyük bir savaşa doğru gittiğinin farkında olduğu 1938 yılında “Sınıf ve Millet Hamleleri” başlıklı yazısıyla Peyami Safa, Türkiye'yi ve dünyayı bu savaşın atmosferinden kurtaracak gerçekliğin, millet olma bilincinde ve sınıflara ayrılmamakta yattığını yineler. Siyaset ve ekonomiyi içeren yazılarında artık korporatist söylem dikkat çekicidir (Safa 1938a: 3).

İnsanlık için kendince çıkar yolu söylemekten çekinmeyen yazar, karşıt görüşlerle sürekli bir fikir savaşına girse de bu tutumundan vazgeçmez. “Ayaküstü Cevap” başlıklı yazısında ferdin kendini milleti için feda etmeye hazır bulunmasıyla dünyadaki savaş ortamından uzaklaşılacağına olan inancını her zaman devam ettirir (Safa 1939: 3). Bunu sağlayan kudretse, millî çatıda sınıfsız şahsiyetlerin barındırdığı devletlerdedir.

Aslında Safa'nın özlediği milliyetçi, planlı, disiplinli ve Batılı fikre sahip kültürel donanımıyla önde ülke özelliklerini barındıran Almanya, sistemleştireceği milliyetçi fikrinde emsal teşkil edecektir. *Bozkurt* dergisindeki “Millî Birlik ve Millî Teazzuv” başlıklı yazı 1940 tarihini taşır ve korporasyon fikrinin tüm unsurlarını barındırır. Bu yazısında

özellikle yepyeni bir organizasyon olarak millî birlikle güçlenen ve sınıfsal ayrımların olmadığı bir sistemi anlatır (Safa 1940: 109).

Peyami Safa, *Millet ve İnsan* adlı eserinde topladığı yazılarını 1940 yılından sonra kaleme almıştır. Bu eserde ferdin yerinde, şahsiyet taşıyan ve milleti için her türlü fedakârlığı göze alabilecek insan vardır. İlk romanlarından beri izleri sezilen ve Doğu-Batı çatışması üzerinden millî olma-olamama ikilemini yaşamış roman kahramanlarındaki ruh, bu düşünce yazılarında hem somut hakikat kazanmış hem de kahredici bohem havasından kurtulmuştur. İlk olarak Beyoğlu Halkevi'nde verdiği konferansta sunduğu “Cemiyet ve Uzviyet” başlıklı yazıda cemiyeti geniş bir bütünlükle ele alır. *Millet ve İnsan*’ın temelinde fertten şahsiyete evrilen ve millî kimlik bilincine ulaşmış, sınıfsız toplumun parçası olan birey vardır (Safa 1943: 12- 28).

Fert kavramı baştan beri sanayi kapitalizminin uzantısı liberalizmle bağdaştırılmaktadır. Korporatizmde fert, beninden sıyrılmalı ve asla bir sınıfın temsilcisi olmamalıdır. Benzer düşünceleri dillendiren Peyami Safa, “*sınıf yok, millet var; ferdi menfaat yok, millî menfaat var; hak yok, vazife var; ben yokum, biz varız*” (Safa 1943: 31) sözlerini benimserken, korporatizmin en temel düsturlarını yansıtır.

Peyami Safa, yine *Millet ve İnsan*’da Ziya Gökalp’in korporatist fikirlerinin dünyada hâlâ rağbet gördüğünü dile getirmiş, ailenin gerektiğinde kendini hurfet ocağına yani korporasyona feda etmesinin önemini, millî şahsiyet kazanmış aile ve birey merkezinden savunmuştur (Safa 1943: 51). Eserin tamamında doğrudan da adı geçen korporatizm, millî ekonominin reel karşılığı olarak tüm özellikleriyle işlenmiştir.

Peyami Safa’da Korporatist Teşkilat ve Plana Dair Düşünceler

Peyami Safa, “*Hakka doğrudur yolum*” (Safa 1938c: 3) ifadesiyle ölümüne kadar sürececek milliyetçi yolda ilerler. Bu yolda Safa’yı zamanla geliştirip zenginleştirdiği milliyetçilik anlayışı tek başına izlemez, ona Ziya Gökalp’in de bir zamanlar dile getirdiği ve desteklediği siyasal bir yapı olan korporatizm de eşlik eder. Türk kimliğinin işçi sınıfı veya buna benzer başka sınıflarla taciz edilmeyeceği, sınıfsız ve otoriter yapıya sahip korporatizm, Peyami Safa’nın anti-komünist ve anti-liberal anlayışına çok uygundur. Korporatist sistemde devletin ekonomiyi denetlemesi, yönetmesi ve planlamasıyla sınıflar arasında çıkması muhtemel ayrımlar da engellenmeye çalışıldığından Türkçülüğü koruyacağını düşünerek, Peyami Safa, bu düşünceleri savunur (Parla 2020: 87).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında dünyadaki ekonomik sıkıntılar yanında siyasi dalgalanmalardan da kurtulmanın yolunun planlı bir iktisat anlayışında yattığını *Tasvir-i*

Efkâr gazetesinde “Teşkilat Davamız” başlıklı yazı dizisinde anlatmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu hâlden kısaca bahsetmek, Peyami Safa’nın zaten devletçilikle, korumacı iktisadi ilkelerle yönetilen Türkiye’ye yönelik plan ve teşkilat merkezli korporatist sistemin ilkelerini seçenek olarak sunuşu daha iyi anlaşılacaktır.

Savaş tehlikesiyle erkek yetişkin nüfusun önemli bir kısmının askere alınması ve buna bağlı olarak üretimde düşüş, vergi gelirlerin daralması, üretime ters orantılı tüketimin devamıyla gelişen stokçuluk, karaborsa gibi halkı canından bezdiren çeşitli olumsuzluklar dönemin genel portresini oluşturmaktadır (Payaslı 2011: 126). Yirminci yüzyılın başından beri birçok savaş gören Osmanlı Devleti’nin siyasi mirasçısı genç Türkiye, savaşların yarattığı ekonomik buhranları aşmaya çalışmış, ancak Kurtuluş Savaşı’nın üzerinden yirmi yıl bile geçmeden II. Dünya Savaşı’nın dünyayı ve Türkiye’yi etkisi altına almasıyla iktisadi olumsuzluklardan kurtulamamıştır.

Yolunda gitmeyen iktisadi gelişmeleri hem bir gazeteci hem de düşünür olarak değerlendiren Peyami Safa, Türkiye’yi yönetenlerin ciddi bir teşkilat ve program oluşturma suretiyle dönemin zor şartlarından kurtulmanın mümkün olacağını ifade eder. “*Teşkilattan maksadım, fiyat murakabesine, iaşeye ait münferit mekanizmalar değildir; sermaye ile iş, istihsale ihracat, şehirle köy ve işle işçi arasındaki bütün münasebetleri kavramış genel bir plan [...] tam teşkilat*” (Safa 1942a: 2) kurmanın önemini altını çizerek, dönemin yönetimini plansızlıkla itham eder.

Devletçiliğin kâğıt üzerinde olduğunu yansıtan cümleleri, Peyami Safa’nın başka ekonomik uygulamalara geçilmesinin endişelerini de taşır (Safa 1942b: 2). 1945’ten sonra ülkenin devletçilikten, yani planlı ve kontrollü uygulamalardan uzaklaşarak, liberal ekonomiye doğru gidişi gerçekleşecektir (Boratav 2008: 94). Peyami Safa, Türkiye’deki bu değişimin farkındadır, komünizm kadar tehlikeli gördüğü liberalizm uygulamalarının ülkede sınıf çatışmaları yaratacağından emindir. Planlı bir ekonomik yapı içerisinde fertlerin birliğiyle gelişen milliyetçi fikri eserleriyle yayma peşindedir.

“Teşkilat Davamız” başlıklı yazı dizisinin on birincisinde sermaye-emek münasebetinde dile getirilen sadece patronun lehine bir durumun ya da komünizmdeki özel mülkiyeti ortadan kaldıran tavrın yaşanmayacağı tek sistem, Peyami Safa’ya göre korporatizmdir (Safa 1942c: 2).

Millet ve İnsan’da aynı görüşlerini devam ettirerek, millî cemiyetler içinde yaşayan bireylerin “*korporasyon nizamı içinde mesleğini millî menfaat emrine veren teşkilatta*” (Safa 1943: 60) görevli olduklarını ve bu görevlerini ifa ederken millî menfaatleri kendi kişisel çıkarlarından çok önceye koymaları gerektiğini vurgular.

Beşir Ayvazoğlu, *Millet ve İnsan*'ı 1961 yılında *Nasyonalizm* adında tekrar yayımlarken fazla bir değişikliğe gitmeyerek Peyami Safa'nın korporatizmle beslediği milliyetçi anlayışından ölümüne kadar ayrılmadığını ifade eder (Ayvazoğlu 2017: 408). Bu durum *Düşünen Adam* dergisinde yayımlanan "Sapık İdeolojiler" başlıklı yazısında "*Her millete yakışan rejim, kendi toplum yapısına, sosyal merhalesine, bilgi ve ahlak ve ekonomi seviyesine uygun olmalıdır*" (Safa 1961: 5) ifadesiyle özetlenebilecek bir neticeyle, Peyami Safa'nın diğer rejim ya da anlayışların şiddetle eleştirmeye devam ettiğini ve önceden defalarca dile getirdiği gibi Türkiye'ye uygun bulduğu korporatizmi okuyucularına düşündürdüğünü kanıtlar.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu ve Yalnız Romanlarında Korporatizmin

Yansımaları

Peyami Safa'nın düşünce dünyasındaki gelişmeleri görmek; materyalizm, idealizm, milliyetçilik gibi fikir sistemlerinden yola çıkarak, Türkçü-modern bir çizgiye nasıl konumlandığını anlamak için 1937 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilip, yazar tarafından belli düzeltmelerle 1959'da kitaplaştırılan *Biz İnsanlar* romanına değinmek faydalı olacaktır. "*1939 tefrikalı bu roman, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949) ve yalnız (1951) zihniyet meselelerinin ideolojilerle at başı yürüdüğü eserlerdir*" (Uğurcan 2012: 272).

Korporatizm gibi milliyetçi ve otoriter bir sistemi savunan Peyami Safa'nın bu fikrî aşamaya ulaşırken, Mütareke senelerine otuzlu yılların bir yazarı gözüyle baktığına dair birçok ipucu *Biz İnsanlar*'da vardır.

Romanda Marksizm'e bağlılığıyla anlatılan Süleyman'a ve mensup olduğu görüşe, çeşitli eleştiriler getiren Orhan Şakir'in kurtarıcısı ve arkadaşı Necati, halkların emperyalist güçlere açtıkları savaşları kazandıktan sonra "*millî vahdetleri parçalayarak yerine sınıf temerküzleri*" (Safa 2019b: 141) koyacaklarını ve bu yüzden böylesi bir düşüncüyü asla kabul etmenin mümkün olmayacağını savunur. Mehmet Tekin, Necati'yi yazarın idealizmin Marksizm'den üstünlüğünü savunduğu tezi kanıtlamak için bir sözcü olarak kullandığını söyler (Tekin 1986: 176). Romanda Necati ve Süleyman'ın düşüncelerini süzgeçten geçirerek bir senteze varma uğraşında olan Orhan Şakir'in; fakir Tahsin'in zengin bir ailenin çocuğuna attığı taşın kökeninde sınıfsal mı yoksa millî kıymıdanışların mı yer aldığına dönük soruları ve alacağı cevapla varacağı millî neticeler de, romanın yazıldığı 1937 senesinden vaka zamanının geçtiği 1920'li yıllara geri dönüldüğünde Peyami Safa'nın geçirdiği fikrî dönüşümlerin bu romanda iyi bir şekilde işlendiğini gösterir. Tahsin'in attığı taş ve babası Mustafa'nın çalıştığı evin sahibi kadınla kavgası temelinde yatan düşünce tamamen

aidiyettir. Ömrü boyunca bu aidiyetin korunması ve yüceltilmesi için yazan Peyami Safa'nın *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* ve *Yalnızız*'a varırken ne aşamalardan geçtiğini göstermesi bakımından *Biz İnsanlar* romanı önemlidir.

Biz İnsanlar'da idealizm-materyalizm karşıtlığında galip gelen idealizmin düşmanı materyalist felsefe, Peyami Safa'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yazdığı *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* romanında, yerini genel bir düşmana, yani pozitivizme, determinizme, materyalizme dayanan tüm pozitif bilimlere bırakır (Moran 2001: 251).

Fethi Naci, *Biz İnsanlar*'ı da içine alarak yaptığı genel saptamasında, ondaki Batı-Doğu çatışmasının zamanla materyalizm-idealizm çatışmasına dönüştüğünü, geliştirdiği ideolojik duruşunda da Cumhuriyet ideolojisiyle çok da mesafeli durmadığını belirtir (Fethi Naci 2007: 206).

Bir tür kendini gerçekleştirme tecrübesinin sunulduğu mistik yolculukta Allah'a ulaşma düşüncesinin anlatıldığı *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nda “*memleketteki değerler buhranı spiritualiste bir tercihle ön safa gelir*” (Tanpınar 1977: 122). Romana yayılan spirüüalist düşünce, madde-ruh ikileminde bocalayan Ferit'in kurtarıcısı ve yazarın sözcüsü Yahya Aziz'le yol bulur. Felsefe öğretmeni Yahya Aziz, aslında Peyami Safa'nın yıllarca liberalizmin yarattığı “ben”le kavgasında bir denge yakalar. Bu denge belli merhalelerden sonra ulaşılabilecek mutlak varlık sayesinde yakalanabilecektir. Romanın sözcüsüne göre “*‘ben’ kendisini ‘biz’e ve ‘biz’den daha üstün bir perspektife doğru*” (Safa 2018: 285) götürmelidir. *Millet ve İnsan*'da fikrî tekâmülünde belli bir seviye yakalamış olan Safa, ben'den biz'e feda edilecek yolda milletin üstünlüğünü vurgulamıştı. Artık biz'in millet yolunda fedakârlıkla vardığı yerden Allah'a yürünmesi noktasına gelmiştir. Yahya Aziz, mistik de olsa dünyada, bir ekonomik sisteme ihtiyaç duyulduğunu savunarak, bunun ne komünizmle ne de kapitalizmle sağlanamayacağını da farkındadır. “*İstihsalî vücuda getiren sermaye ve çalışma arasında âdil bir paylaşma olmalıdır. Sermaye arslan payını almamalıdır. Bu ikisinden birinin tahakkümü üstüne kurulmuş ve kurulacak kapitalist veya komünist cemiyetlerin arasında*” (Safa 2018: 287) bir üçüncü seçenek, Peyami Safa'nın kırklı yılların başında sıklıkla dile getirdiği korporatizmdir. Romanda, ben'in tekliğini önemseyen bir hürriyetin meydana getirdiği ya da sınıfsal çekişmeler veya tanımlamalarla yaratılan bir sistemin yerine, kazanç ile sermaye arasında kurulacak düzenin devletin elinde olacağı bir sistemin savunusu yapılır.

1951 yılında kaleme aldığı *Yalnızız*, hem düşünce hem de ütopya romanı olarak yazarın “dipzıtlık” kavramıyla somutlaştırdığı, karşıt dünya görüşlerini açıkladığı çok katmanlı bir eser olarak tanımlanır (Aytaç 2016: 103). Romanın düşünsel boyutuna zenginlik

katan, Samim'in gerçek dünyadan farklı olarak kurallarını oluşturup, kurguladığı Simeranya, bir kitap taslağıdır. Burada yüz elli yıl sonra gerçekleşmesi ihtimalini kurduğu dünyadaki zıtlıklar bir ahengi yakalamış görünür. Romanda, kardeşi Besim'le ciddi bir zıtlıkla betimlenen Samim, reel yaşamdaki zıtlıkları taşıması yanında, Peyami Safa'nın da ömrünce taşıdığı ve dönüşümlere uğrayan karşıtlıkların da sözcüsü gibidir. Konforlu ve korunaklı evlerinde Samim ve ailesinin kendilerini halktan biz ekseninde ayırmaları, bir üst sınıfa mensup oluşlarında arandığında, yeni bir zıtlık, romanın çok katmanlılığına dâhil edilebilir. Oysaki Peyami Safa yıllarca yazılarında eleştirdiği sanayi kapitalizminin uzantısı liberalizme, yani ben'in tüketen, bir başka sınıf üzerinde kuracağı tahakküm içeren varlığına hep karşı çıkmıştır. Bu romanda, Samim'in dilinde ve Simeranya gerçekliğinde de durum, Safa'nın yazılarında söylediği gibidir. Ancak romanda hizmetçilerle evin sahipleri arasındaki ilişkiler ya da ev sahiplerinin kendilerini toplumda konumlandıkları yer, yine bir zıtlığa kapı aralar. Samim, *"his münasebetlerinde, halkla bizim aramızda"* (Safa 2017b: 257) diye başlayan cümlesinde Simeranya'da anlattığına ters bir gerçekliği yaşamış olur. Eserde kahramanların kendilerini "mirasyedi"likle tanımlamaları ve yarattıkları sınıfsal farklılıklar olayların geçtiği yirminci yüzyılın hakikatiyken, Peyami Safa'nın da istemediği bu toplumsal yapıdan, millet için idealize ettiği yeni yaşam biçimine geçişi, Simeranya'nın satır aralarında kendini gösterir. *"Simeranya, herkesin her sosyal harekette samimi ve tam iştirakini sağlayan yeni bir cemiyet yapısının adıdır"* (Safa 2017b: 112). Samim, her ne kadar varlıklı bir ailenin yarattığı şartları sürse de roman kahramanlarının geneline yayılan huzursuzluktan, bunalımdan kurtuluşun yolunun da dönemin sosyal-siyasi yapısından uzaklaşmakta olduğunu farkındadır. Besim, hedonist yaşam anlayışıyla Samim'le bir zıtlık yaratsa da evlerinin dışındaki hayatta, yolunda gitmeyen bir şeylerin olduğunu bilmektedir. *"Evet, fakir- zengin aşikâr. Fark büyük. Haksızlık da belli. Ciğeri beş para etmez heriflerin milyoner, değerli adamların fakir olduğu görülmüyor değil. Bunlar malûm. Çare ne, onu söyle"* (Safa 2017b: 69). Samim, Besim'in sorduğu soruya korporatist sistemin çözümlerini sıralayarak çare bulur. Simeranya'daki yaşamdan bahseden Samim, Peyami Safa'nın yazılarıyla anlatmaya çalıştığı ve kurulmasını istediği dünyaya özlemine yansır. *"Orada sermaye sahibi kâr değil, sadece bir riziko hakkı alır. Eğer kurduğu işte çalışıyorsa, kazancı liyakatine göredir. Bilançoları fabrikanın işçi mümessillerinden mürekkep bir idare meclisi inceler ve tasdik eder. Kazancı dağıtan da odur"* (Safa 2017b: 70). Sermayeyi yöneten korporasyonlar devlete bağlıdır. Böylelikle devlet sınıfsal bir ayrımın yaratacağı kaosu da engellemiş olur. Samim'in Simeranya'sıyla Peyami Safa'nın iktisadi temelli çoğu yazısı benzerlikler taşır. Var olan birçok zıtlığı Simeranya'daki hayal evreniyle büyük bir ahenge

çevirmeye çalışan Peyami Safa, sınıfsız ve milliyetçi toplum isteğinin başka zaman dilimlerinde yaşanacağına dair bir özlemi taşıyarak, eserini sonlandırırken, kendi gerçek dünyasında sonuna kadar bu fikri savunsa da henüz pratiğe dönüşmesinin mümkün olmadığını bu kurgusal metinle ifade eder.

Düşünce yazıları ve romanlarıyla bir bütün teşkil eden Peyami Safa her şeyden önce bir milliyetçidir. Batılılaşmayı yorumlayışıyla ve 1940'tan sonra yazdığı eserlerle muhafazakâr söylemin içinde değerlendirilen Safa, hep milliyetçiliği güçlendirmek ve çağdaş bir seviyeye ulaştırmak amacını taşır (Yıldız 2011: 211). Türk milliyetçiliğini koruyan sistemse ona göre korporatizmdir. Yaşamı boyunca bu sistemi anlatan, savunan yazar, Türk kimliğinin yüceltilmesi ve yaşatılması noktasında güçlü ve otoriter bir sistemin ihtiyacını hep duymuş ve anlatmıştır.

Sonuç

Peyami Safa, ilk romanı *Sözde Kızlar'dan Bir Tereddütün Romanı'nın* yayımlanacağı 1933 yılına kadar; Batılılaşma, mazi, tarih, materyalizm, idealizm ve milliyetçilik gibi kavramlar, olgular arasında çeşitli tereddütler yaşar. Nâzım Hikmet'in millet fikrine karşı savunduğu sınıfsal anlayışına muhalif kaleme aldığı yazılarında, daha açıkça görülen milliyetçi-modern fikir dünyası zamanla netlik kazanır. İkinci Dünya Savaşı'yla Türkiye'deki değişken siyasal gelişmeler, Peyami Safa'yı hem bir yazar hem düşünür ve gazeteci olarak millî ve otoriter bir yapıyla, Türkçülüğün korunduğu bir sistem arayışına götürür. Zaten Ziya Gökalp'in bir zamanlar savunduğu, Atatürk döneminde ve sonraki yıllarda kısmen hayat bulan korporatizm, Türkiye'yi ve komünizm tehlikesindeki Türklüğü koruyacak, çağdaş bir seviyeye ulaştıracaktır.

Millet ve İnsan başlıklı eserinde, *Tasvir-i Efkâr'da* "Teşkilat Davamız" başlığıyla yayımlanan yazı serisinde ve diğer yazılarında, korporatizmi; milliyetçiliğin korunmasındaki, geliştirilmesindeki kurtarıcı sistem olarak açıkça savunur.

Peyami Safa'daki milliyetçi görüşü, dönemin siyasal gelişmeleriyle okumak mümkündür. Ancak Safa'nın Türklük için en büyük tehlike olarak gördüğü komünizme ve sınıflar arasındaki ayrışmalara bir seçenek olarak ürettiği korporatizm, anlatılmadan onun modern bir çizgiyle zenginleştirdiği milliyetçilik anlayışını yorumlamak eksik olacaktır.

Birçok yazısında açıkça dile getirdiği korporatizm, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* ve *Yalnızız* romanlarında Türkiye için bir çare olarak sunulur. Peyami Safa'nın eserlerinin genelinde yapılan tahliller, dönemin siyasal ve sosyal özellikleri gözetilerek okunduğunda, ülkedeki her türlü tehlikeyi ortadan kaldıracak siyasal bir sistemi, hem reelde korporatizm olarak hem de kurgusal dünyada çeşitli kahramanlar vasıtasıyla aynı adla sunarak, dile getirmesi onun milliyetçilik anlayışına yeni bir yorumdur.

Kaynakça

- Aytaç, Gürsel (2016). *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*. Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir (2017). *Peyami, Hayatı, Sanatı, Felsefesi, Dramı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Boratav, Korkut (2008). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)*. Ankara: İmge Yayınları.
- [Kalpakçioğlu] Fethi Naci, *Yüzyılın Yüz Türk Romanı*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlkin, Selim; Tekeli, İ. (2009). *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İrem, Nâzım (1997). "Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi Muhafazakârlığının Kökenleri", *Toplum ve Bilim*, S. 74, s. 52- 100.
- İrem, Nâzım (2011). "Türk Muhafazakâr Modernleşmesinin Sınırları: Kültürcü Özgürlük ve Eksik Liberalizm", *Doğubatı*, Y. 14, S. 58. s. 27- 36.
- Kansu, Aykut (2009). "Türkiye'de Korporatist Düşünce ve Korporatizm Uygulamaları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. C. 2, İstanbul: İletişim Yayınları. s. 253- 267.
- Moran, Berna (2001). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oksaçan, H. Erdem (2016). *Kadro Dergisi ve İktisadi Devletçilik*. İstanbul. Agora Kitaplığı.
- Öztan, G. Gürkan (2016). "Korporatizm- Özgürlükten Yoksun Bir Üçüncü Yol Vaadi", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (Haz. H. Birsen Örs). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 517- 542.
- Parla, Taha (2018). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Payaslı, Volkan (2011). *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Devletçilik Politikası Üzerine Bir Değerlendirme (1939-1950)*. CTAD, Yıl 7, S. 13, Bahar, s. 123-140.
- Safa, Peyami (13 Temmuz 1929). "İftiralar Karşısında". *Hareket*, N. 18, s. 2.
- Safa, Peyami (29 Temmuz 1933). "İnkılabımızın İdeolojisi". *Cumhuriyet*, N. 3314. s. 3.
- Safa, Peyami (5 Aralık 1935a). "Galatasaray Feodalizmi". *Tan*, S. 227, s. 2.
- Safa, Peyami (23 Haziran 1935b). "Sürü Adamı". *Tan*, S. 62, s. 2.
- Safa, Peyami (3 Haziran 1937a). "Orta Sınıfların Uyanışı". S. 4689, s. 3.
- Safa, Peyami (21 Temmuz 1937b). "Şahsi Teşebbüs Meselesi". *Cumhuriyet*, S. 4737, s. 3.

- Safa, Peyami (29 Ekim 1937c). “Türk Rejiminin Muayenesi”. *Cumhuriyet*, S. 4836, s. 3.
- Safa, Peyami (15 Mart 1938a). “Sınıf ve Millet Hamleleri”. *Cumhuriyet*, S. 4968, s. 3.
- Safa, Peyami (1938b). *Büyük Avrupa Anketi*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- Safa, Peyami (16 Nisan 1938c). “Dünya Sağa mı Gidiyor Sola mı?”. *Cumhuriyet*, S. 5000, s. 3.
- Safa, Peyami (8 Ağustos 1939). “Ayaküstü Cevap”. *Cumhuriyet*, S. 5474, s. 3.
- Safa, Peyami (Ağustos 1940). “Milli Birlik ve Teazzuv”, *Bozkurt*, S. 5, s. 109.
- Safa, Peyami (22 Mayıs 1942a). “Sistem, Plan, Teşkilat”. *Tasvir-i Efkâr*, S. 5060, s. 2.
- Safa, Peyami (15 Haziran 1942b). “Tekilat Davamız 2”. *Tasvir-i Efkâr*, S. 5084, s. 2.
- Safa, Peyami (18 Eylül 1942). “Teşkilat Davamız 11”. *Tasvir-i Efkâr*, S. 5179, s. 2.
- Safa, Peyami (1943). *Millet ve İnsan*. İstanbul: Halk Basımevi.
- Safa, Peyami (5 Ocak 1961). “Sapık İdeolojiler”. *Düşünen Adam*, C. 1, S. 1, s. 5.
- Safa, Peyami (2017a). *Bir Tereddüdün Romanı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, Peyami (2017b). *Yalnızız*. İstanbul: Beta Kitap.
- Safa, Peyami (2018). *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, Peyami (2019a). *Türk İnkılabına Bakışlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, Peyami (2019b). *Biz İnsanlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1977). “Türk Edebiyatında Cereyanlar”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları. S. 101- 127..
- Tekin, Mehmet (1986). Peyami Safa'nın Romanlarının Yapı ve Anlatım Teknikleri Bakımından İncelenmesi. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tör, Vedat Nedim (1980). *Kemalizmin Dramı*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Uğurcan, Sema (2012). “Zihniyetlerin Yansıma alanı Olarak Peyami Safa'nın Romanları ve Şahıslar Dünyası”, *Erdem*, 62, s. 261- 275.
- Yıldız, Aytaç (2011). “Kuruluş Sürecinde Cumhuriyet Muhafazakârlığı: Peyami Safa'nın Kemalizm Yorumu”, *Doğubatu*, Y. 14, S. 58. s. 191- 212.